కథానిక :

ఐదు నిమిషాలు

శ్రీ పంతుల శ్రీరామశాస్త్రి

★

"అంతే నంటావా? అన్నయ్యా! నువ్వు మరొక్కమారు ఆలోచించలేవా? ఆలోచిస్తానంటే ఇప్పుడే తొందరలేదు. నువ్వు ఊరునుంచి తిరిగివచ్చేవరకు మేము ఆగగలము" అన్నాడు వేణుగోపాల్.

రామకృష్ణ ఏమీ మాట్లాడకుండా దళసరి కళ్ళజోడు అద్దాలను చేతి రుమాలుతో తుడవసాగాడు. అతని సమాధానం నోటితో చెప్పిన కంటె స్పష్టంగా తెలిసిపోయింది గోపాలానికి.

రామకృష్ణ కళ్ళజోడు పెట్టుకొని చేతివాచీ వంక, గోడనున్న గడియారం వంక చూసేడు; రెండూ అయిదు నిమిషాల తేడాలో నడుస్తున్నాయి. ఇదివర కెన్నడూ ఈ రెంటి నడుమ రెండు మూడు నిమిషాలకంటె వ్యత్యాసం ఉండడం మామూలు లేదు అనుకొంటూ తమ్ముడి ముఖం వంక చూసేడు. ఆ చూపు అర్థమేమిటో బాగా తెలిసిన గోపాల్ తనకి ఉన్న కొద్దికాలాన్ని సద్వినియోగ పరచుకొనే పట్టుదల చూపలేదు. దగ్గర దగ్గరగా ఒక నిమిషం కాలం మాట్లాడకుండా కూర్చొని, నెమ్మదిగా లేచి, పడిపోతానేమో అన్నట్టుగా టేబిలును ఆనుకొని, "మరి వెళ్తా నన్నయ్యా! నీకు అవతల రయిలుకి టయిమయిపోతున్నట్టుంది. ఈ వచ్చే ఒకటవ తేదీనుండి మరి మనియార్డరు పంపించకు, నేను మరి కాలేజీ విడిచిపెట్టేసినట్టే." అని అన్నయ్య సమాధానానికి ఎదురు చూడకుండా తలవంచుకొని ద్వారం దాటి వెళ్ళిపోతున్నాడు వేణుగోపాల్. "గోపాల్" అని అరిచాడు అతి అసహజమయిన గొంతుతో రామకృష్ణ. వెనక్కు తిరిగివచ్చి ద్వారం దగ్గరనే నిలబడి "పిలిచావా అన్నయ్యా!" అన్నాడు గోపాల్.

రామకృష్ణ కళ్ళజోడు తీసి టేబిలుమీద పడేసి, కోటు అంచులు రెండూ రెండు చేతులతో పట్టుకొని, అటూ ఇటూ తిరగసాగాడు. కొద్దిక్షణాలు ద్వారం వద్దనే నిలబడి, "పొరపాటున పిలిచావనుకొన్నా నన్నయ్యా! మరి నేను వెళ్తాను" అన్నాడు.

అతని మాట పూర్తికాకుండానే ఉరుమురిమినట్లుగా రామకృష్ణ: 'పిలిచానుట? ఎందుకు పిలవాలి? ఏమని పిలవాలి? అసలు పిలిపించుకొనే వీలుంచుతే కదూ? ఇక నే నన్నయ్యనా? నువ్వు తమ్ముడివా?'

"ఇన్నాళ్ళు పెంచి పెద్దచేసేవు, ఈనాడు నా తెలివితక్కువ నీకు దుర్భరంగా అనిపిస్తే మాత్రం నేను నీకు తమ్ముణ్ణి కాకపోతానా?" ఈ మాటలు అంటూ తనకు తెలియకుండానే గోపాల్ గదిలోపలికి ప్రవేశించాడు.

రామకృష్ణ నడక ఆపి, తమ్ముడివంక చూడకుండా, కిటికీదగ్గర నిలబడి, తోటలోని గులాబీ మొక్కను చూస్తూ, "ఇప్పటికి రెండేళ్ళయింది ఈ మొక్కను నాటి. ఇంత కష్టపడినందుకు ఇన్ని ముళ్లు పెరిగాయి తప్ప, ముచ్చటకు ఒక్క పువ్వు పుయ్యలేకపోయింది. స్వార్థపరత్వం మనుష్యులలోనే కాదు, చెట్లలో కూడా నిండిపోయింది."

"అన్నయ్యా నువ్విలా కవిత్వమూ వేదాంతమూ మాట్లాడితే నేనేం చెప్పలేను. నాలో నిన్ను నొప్పించాలనే కోరిక, లవలేశమైనా లేదని నీకు తెలుసును. అయితే ఇప్పుడీ సందర్భంలో నేను నీకు సంబంధించి ఆలోచించలేకపోయేను. ఆలోచించినా..."

"ఎందుకు ఆలోచించాలీ? అను. అసలు బుద్ధి తక్కువ మాది."

"నిన్ను నువ్వేమీ నిందించుకో నక్కరలేదన్నయ్యా! చిన్ననాటినుండి నేటివరకే కాదు, ఏనాటికైనా నువ్వే నాకు ఆదర్శమూర్తివి. అయితే నాలో ఎన్నెన్నో లోపాలున్నాయి. వాటన్నిటినీ ఇన్నాళ్లూ కేవలం నిన్ను సంతృప్తిపరచాలనే ప్రధాన ఆశయపు ప్రాబల్యంవలన దాటుకొని వచ్చేను. నీకోసమే కాకపోతే, బొమ్మలు గియ్యడంకోసం ఏనాడో చదువు మానుకొని ఉండేవాణ్ణి—పార్టీ భక్తి అనే పేరుతో అధమం జైలుకి వెళ్ళిఉండేవాణ్ణి... ఇంకా ఎందుకు చెప్పడం, ఎన్నెన్నో నీ దృష్టిలో అత్యంత అసమర్థులయినవాళ్లు చెయ్యవలసిన పనులు చేసిఉండేవాణ్ణి—అయితే బొమ్మలు వెయ్యలేదు, కవిత్వంలో లీనం కాలేదు; మంచి సంగీతాన్ని ఆరాధించలేదు; లోపలి సహజమయిన చలన శీలానికి బిగించిన బందుకట్లు సడలనీయలేదు. ఏం చేసేను, నాకు సహజంగా అణుమాత్రమయిన ఇష్టంలేని, గౌరవంలేని పుస్తకాలను, కేవలం మార్కులు సంపాదించే దృష్టితో వల్లెవేస్తూ వచ్చేను; ఒకరోజు కాదు రెండురోజులు కాదు, ఇన్ని సంవత్సరాలుగా తంటాలు పడుతూ వచ్చేను. ఎందుకిదంతా? తక్కినవన్నీ నాకెంత సహజమయినవీ ప్రియమయినవీ అయినా, అన్నిటికంటె నాకు ప్రధానంగా కోరదగినది నీ అభిమానమే గనుక—ఇప్పటి ఈ సందర్భం ఇది నా తలకు మించినది. నేను చెయ్యగల ననుకొన్న ప్రయత్నం అంతా చేసేను. కాని, ఏదో, నాకంటె బలమయిన శక్తి నన్ను ఈడ్చుకొని పోతూంది."

"తెలివితక్కువపనులు చేసేవాళ్లందరూ చెప్పే సమాధానమే ఇది. స్వార్థపరత్వం జీర్ణించిపోయినప్పుడు......"

"సగంలో ఆపేసేవేమన్నయ్యా!"

"మరి చెప్పడానికేముంది, నువ్వు వెళ్లు. నన్ను బాధపెట్టడానికి కాకపోతే ఇప్పుడిలా చదువు మానుకొని, ఎవత్తెనో లేవదీసుకొనివచ్చి, నా అనుమతీ సహాయం అడగడంలో అర్థం ఏముంది? ఎన్ని పేకమేడలు కట్టుకొన్నాను నీగురించి. నా చదువుకొనే రోజుల్లో బట్టలు పుస్తకాలు మాటకేం, కడుపునిండా తృప్తిగా తిండితిన్న సందర్భాలుకూడా వేళ్ళమీద లెక్కపెట్టదగినవి మాత్రమే. నా స్వంత పుస్తకాలు లేకపోడమే కాదు, నాది అని దీపం పెట్టుకొందికి కూడా లేక, వీధిలాంతర్ల వెలుగులో చదువుకొన్నాను. స్కూలు జీతానికి డబ్బు సంపాదించడానికి నేను పడిన అగచాట్లు భగవంతుడికి తెలుసును. అటువంటి పరిస్థితులలోకూడా శలవులలో వచ్చినప్పుడు నీకు ఆటవస్తువులు బట్టలు తీసుకొని రావడానికి ఆకలిని కూడా చంపుకొనేవాణ్ణి. నా ఆశయం ఒకటే, నన్ను నమిలిమింగుతున్న కష్టాలస్ఫురణ అయినా లేకుండా నా తమ్ముణ్ణి పెద్దవాణ్ణి చెయ్యాలని. నేను సాధించలేని ఎన్నెన్నిటినో నా తమ్ముడు సాధించి తీరాలని. నా తమ్ముడి భవిష్యత్తు ఉజ్జ్వలంగా ఉంటుందన్న తృప్తికరమయిన హామీకోసం, అవసరమయితే హాయిగా విషమయినా పుచ్చుకొని ఉండగలిగేవాణ్ణి."

"అన్నయ్యా, అన్నయ్యా! నేనంటూ ఒకణ్ణి లేకపోతే, నీ జీవితం ఎంతహాయిగా ఆనందమయంగా ఉండిఉండేదో? నేనే తెలివితక్కువవాణ్ణి. చిన్నతనంలోని, నా సరదాలలో ఏఒక్కదానికో నిర్మొగమాటంగా జీవితం అర్పించిఉంటే, నీకు ఇంతగా విచారం లేకపోయి ఉండును. నాలోని నిజమయిన గోపాల్ వేరు, నీకు కనిపించే మనిషి వేరు. ఎప్పటికప్పుడు నిన్ను అసంతృప్తి పరుస్తాననే భయంతో, నిన్ను మోసపుచ్చడం జరిగింది. గాని, నీ ఆశయాలకు అనుగుణంగా ప్రవర్తిస్తున్నట్లుగా నువ్వనుకొంటున్న గోపాల్ నాలో లేడన్నయ్యా; ఇంతకాలంగా నిన్ను వంచిస్తూ వచ్చిన వంచకుడేనయితే నేమి విచారం నీకు. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో నాకు నీ ఆర్థిక సహాయంకంటె ముఖ్యమయినది, ఏమయితే కానీ అని నన్ను నా కర్మానికి విడిచిపెట్టడమే."

"విడిచిపెట్టక నిన్ను పట్టుకొని నిలవదీస్తున్నవాళ్లెవరు? పో, నీకర్మంనీది, నాకర్మంనాది."

"అదేనా భయం, నన్ను పొమ్మని, తరవాత నాగురించి అనవసరంగా దిగులుపెట్టుకొని నీరసించిపోతావని. నాలో లేని గొప్పదనం నువ్వెంతకని తీసుకొనిరాగలవు? సబ్బు బుడగ పెద్దది పెద్దది అవుతున్నకొద్దీ పగిలిపోయేపరిస్థితికి మరీ దగ్గరవుతూందన్నమాట! అది ఎంత వేగంలో పగిలిపోతే అంతమంచిది; అటు

వంటిదానిమీద పెద్దపెద్ద ఆశలు పెట్టుకోడంలో ఏమి సౌఖ్యం ఉంది?"

"సౌఖ్యమే, నా బ్రతుకంతా సౌఖ్యంకాక మరేమిటి? అట్టడుగుమెట్టున గుమాస్తాకంటె తక్కువ స్థితిలో ఆరంభించాను. ఈ పదిసంవత్సరాలూ నా పెళ్ళి, సంసారమూ సౌఖ్యమూ అనేవి లేకుండా ఎందుకున్నానో, అందులో నా స్వార్థం ఎంత ఉందో...హు, తెలియనివాడికయితే చెప్పడం"

"నిజమేనన్నయ్యా, నాకు తెలుసును, కానీ స్వార్థరాహిత్యంలోని ఔన్నత్యంగురించి. కాని నాగురించి, నేటివరకూ నీకు తెలిసింది చాలాస్వల్పం. నీతమ్ముడు గోపాల్‌లో నువ్వుచూస్తున్న తెలివయిన వాడు, భవిష్యత్తులో అతిఉజ్జ్వలంగా ప్రకాశించ వలసిన కార్యశూరుడూ నూటికి అయిదారుపాళ్ళకంటె లేడు. అయితే పవిత్రమయిన నీఇచ్ఛాశక్తి ప్రాబల్యం ఎంతటిదంటే, నాకంటె ఎంతో తెలివయినవాళ్ళని నాకు తెలిసినవాళ్ళని, మార్కులపోటీల్లో అతి సులభంగా ఓడించగలిగేను. నాలోని అవగుణాలనన్నిటినీ బైటికి రానీయకుండా అణచి ఉంచగలిగేను. లేకపోతే చూడు అన్నయ్యా నువ్వు నాకంటె పదిహేనేళ్ళు పెద్దవాడివయిఉండికూడా నేటివరకూ నా భవిష్యత్తుని దృష్టిలోపెట్టుకొని, పెళ్ళిచేసుకోడం మానుకోగలిగావు. పోనీ అలాగని, మరేమయినా లోకులు మాటలు అనుకోవలసినట్టుగా ప్రవర్తించావా? నిన్నొక ఋషి అని లోకం చెప్పుకొంటుంది. కాని చూసేవా అన్నయ్యా—నేను నీ తమ్ముణ్ణి అని నేనే నమ్మలేను. చిన్నప్పటినుండి బొమ్మలమీద దృష్టి ఉంచడంచేత కాబోలు, నాకు స్త్రీల అందంమీద ఇంత కోరిక ఏమిటి చెప్పు—నాకు తెలుసును, ఇదంతా తెలివితక్కువ, క్షుద్రమయినది, చంచలమయినది అని. కాని, ఏం లాభం? నా శరీరం దానితోపాటు నా మనస్సు నాస్వాధీనంలో ఉంటే కదూ. ఇదివరకూ నీకు చెప్పలేదు. ఇప్పటికి, రెండుమార్లు ఆత్మహత్యా ప్రయత్నాలు చేసేను, నీకు తెలియదుగాని. ఒకమారు పరీక్షకి ముందురోజు రాత్రి అంతా కొత్తగా వచ్చిన ఒక నవల చదవడంలో పడి, నూటికి నూరు మార్కులు తెస్తానని నీకు మాట ఇచ్చిన లెక్కల పేపరు సగానికి సగం తగలేశాను. చూస్తున్నంతసేపూ, తొలినాటి రాత్రి చదివిన పుస్తకంలోని మనుష్యులే కనిపిస్తూ ఉంటే. ఆవేళ సాయంత్రం రైల్వేలైన్లవేపు వెళ్ళేను అంతా నిశ్చయం చేసుకుని. నేను బ్రతికిఉండి, అనుదినము నీకు కలిగించే ఆశాభంగం ఎక్కువదా? లేక ఒక్కమారుగా చచ్చిపోయి కలిగించే మనోవ్యథ ఎక్కువదా నిర్ణయించుకోలేకపోయేను. దూరాన రైలుకూత వినిపించేసరికి ఇటు పరుగు లంకించుకొన్నాను. కాని, ఎవరో బలంగా వెనక్కి లాగుతున్నట్టే కనిపించింది. అక్కడేగాని రైలు వచ్చేవరకూ ఉంటే, అది బలవంతంగా నన్ను కత్తిరించివుండును. ఆతరవాత కాస్త సైన్సు విద్యార్థి అనిపించుకొందికి వీలుగా, పొటాసియమ్ సైనేడు హైడ్రోక్లోరిక్ ఏసిడ్ కలిపి, హైడ్రోసైనిక్ ఏసిడు తయారుచేసేను.

క్రొత్త బ్లేడు తీసి చేతీమీద గంటు పెట్టుకొన్నాను. కాని, చిట్టచివరి క్షణంలో మళ్ళీ ధైర్యం చాలింది కాదు......అసలు కారణం నీకు చెప్పనే లేదు. చెప్పేస్తాను. అందువల్లనయినా, నామీద నీకు గల అనవసరపు ఆశలు అపోహలూ అంతరిస్తాయేమో?...ఆ మనిషి ఏమీ అందమయినది కాదు, వివాహితురాలు, నాకంటె పెద్దది కూడాను. ఆమె భర్తకి నా పాటలంటే ఇష్టం. నన్ను పిలిచి పాడిస్తూ ఉండేవాడు. నాగురించి ఊరందరితోనూ ఎంతో గొప్పగా చెప్పుకొనేవాడు; అటువంటి వాడికి ద్రోహం చేసేనంటే ఏమిటి చెప్పడం. మొదట్లో నాలో ఉత్సాహమూ, కోరికా లేకపోతే నే, నా సామీప్యంలోని క్షుద్రత్వం, లౌల్యం, చాపల్యం మొదలయిన నికృష్టభావాలు—లేకపోతే, అసలు నేననేవాణ్ణే లేకపోతే, ఆవిడలో అటువంటి హీనమయిన తలపు ఎందుకు కలుగుతుంది? అతను తలుపు పిలిచాడు, ఆవిడ నిబ్బరంగా తలుపుతీసి, "గోపాల్‌కి అకస్మాత్తుగా పెద్ద తలనొప్పి వచ్చింది. పడుకోమన్నాను. గట్టిగా మాట్లాడకండి. ఇప్పుడు కొంచెం సర్దుకొంటున్నట్టుంది. అయినా కొంచెం అమృతాంజనం తెచ్చిపెట్టకూడదూ" అంది. అతడు పాపం అలాగే మళ్ళీ వీధిలోకి వెళ్ళి బజారులో తలనొప్పికి దొరికిన మందులన్నీ పట్టుకొనివచ్చేడు. నా మనస్సు కొంతసేపు ఆలోచించే శక్తిని కోల్పోయింది. ఆతరవాత చేసిన ప్రయత్నం ఏవిధంగా వృథ అయిందీ నీకు చెప్పాను. అందుకే శెలవులంతా అక్కడే ఉండి చదువుకొంటానన్నవాణ్ణి ఆరాత్రే బయలుదేరివచ్చా. మళ్ళీ సంవత్సరం అక్కడే బాగుంటుందని నువ్వెన్ని కారణాలు చెప్పినా కాదని మరొక ఊళ్లో చదువుకి వెళ్లేను—ఇందాకా ఒకటే నిశ్చయం చేసుకొని లేచిపోయేను, గాని, మళ్లీ ఇంతసేపు మాట్లాడేక ఆశ కలుగుతున్నది. చూడు, నాలో ఎలాగూ నువ్వనుకొన్న గోపాల్ లేదు. నేను నేడు కాకపోతే ఏనాటి

కయినా నాలోని తెలివితక్కువకీ, దౌర్బల్యానికీ లొంగిపోవలసిన వాణ్ణే—అటువంటిది, లోగడ తటస్థించినటువంటి వికారమయిన పరిస్థితులు మళ్ళీ తటస్థించకుండా ఉండాలంటే, నేను వేరే స్వతంత్రంగా ఉంటే మరి లాభం లేదు. అదృష్టవశాత్తు, నాకీ లీల అనే మానవ స్వరూపంలోని దేవత దొరికింది. ఆమె నాకంటె ఎంతో తెలివయినది, ప్రపంచజ్ఞానం గలది; ఎక్కువమంది పిల్లలున్న కుటుంబంలో పెరిగినది కావడంవల్ల ఆమెలో సాధారణమయిన స్త్రీత్వం కంటే మాతృత్వమే ఎక్కువ ఉందనిపిస్తుంది. నాకు కావలసినదికూడా అదే. అటువంటి వాళ్ళు ప్రపంచంలో నూటికీ కోటికీ ఎక్కడో ఉంటారు. ఉన్నా, వాళ్ళను మనం సకాలంలో కలుసుకోడం అన్నది కేవలం దైవికమయిన భాగ్యవిశేషమే."

"ఇటువంటి చాపల్యం ఉన్నవాడికి ప్రతిదీ దైవనిర్ణయమయిన భాగ్యవిశేషమే. కనిపించిన ప్రతి మనిషి గురించి ఇలాగే అనుకోవచ్చును. ఎందరు అందమయిన అమ్మాయిలు లేరు, ఎందరు తెలివయిన వాళ్ళు లేరు. ఈ అందాన్నీ ఈ తెలివితేటలనూ నమ్ముకొని, తొందరపడి నిత్యకృత్యాలకు కావలసిన పాటికూడా ఆర్జించుకోలేక, కనిన పిల్లలను పెంచి పెద్దచెయ్యలేక, మన కళ్ళముందే వాళ్ళు ఎల్లప్పుడూ తమ ఇరుగుపొరుగుల కంటె హీనంగా నానా అగచాట్లు పడుతూఉంటే అప్పుడు ఈ ప్రేమ, ఈ అవతలి మనిషిని తృప్తిపరచాలనే భావమూ ఇవి నిలబడగలవా? పేదదంపతుల కోపతాపాలు కొట్లాటలు నూటికి నూరుపాళ్లు దారిద్ర్యంలోంచి పుట్టినవే. మేడమీంచి కళ్లు మూసుకొని గెంతినా కాళ్లు విరగక మానవు, నాకేం తెలుసుననుకొని నిప్పు ముట్టుకొంటే కాలక మానుతుందా? జీవితమంటే ఇవాళటి ఆటకాదు, ఒకనాటి నటనకాదు; కలకాలమూ తరతరాలుగా అనుభవించవలసిన కష్టసుఖాల కలయిక. అటువంటి దానిని వర్తమానంలోని క్షుద్రమయిన చంచలమయిన లాలసకి లోబడి కర్దమ దుర్దమం చెయ్యడానికి మనకి అధికారం ఏముంది?"

"అందరూ నీలాటి లక్ష్యశుద్ధిగలవారూ, నిగ్రహపరులే ఉంటారా అన్నయ్యా? ఈ లోకంలో మోసగాళ్ళు, అశక్తులూ పతితులూకూడా కొందరు ఉండక పోరుకదా; వాళ్ళలో నేనొకణ్ణి."

"ఒరే గోపాల్! నువ్వు నన్ను మోసపుచ్చలేవు. నువ్వు నన్ను ఇంతవరకూ చేసినమోసంకంటె పెద్ద మోసం చేసుకోబోతున్నా విప్పుడు. వెనుక నీకు తెగినంత ఏకాగ్రత లేకుండాకూడా కేవలం నాకోసమనుకొని నువ్వు చదివి, అందులో అంత ప్రజ్ఞ చూపించేవంటే, నీ తెలివితేటలూ శక్తిసామర్థ్యాలూ నేను అనుకొన్నకంటె చాలా గొప్పవి. అటువంటివాడివి ఇంత మీదికివచ్చి, కొద్ది సంవత్సరాల ముందు వెనకలకి ఆగలేక, సంసార నిర్వహణలో పడ్డావనుకో. నువ్వు సుఖపడలేవు; ఆమె సుఖపడలేదు; మీ సంతతికి భవిష్యత్తు అంధకారమయంగా, కాదు కాదు, ఆశలూ ఆశయాలూ ఉండికూడా వాటి నిర్వహణకి తగిన ఆధారం లేకుండా, పోతారు. అంతేకాదు, నువ్వొక గొప్ప ప్రొఫెసరువయితే నీ ప్రజ్ఞవలన నీ బోధనాశక్తివలన ఎందరి మేధా సంపద బైటపడి దేశానికి ఎంతటి ఉపకృతి చేయవలసిఉందో—అంతకంటె కూడా నువ్వు ఏ న్యాయవాదివో న్యాయమూర్తివో అయి, అన్యాయం జరగడానికి వీలున్న ఎన్ని సందర్భాలలో న్యాయాన్ని నిలబెట్టవలసి ఉందో?"

"అన్నయ్యా ఇదంతా నీ మమకారం కాకపోతే, ఒక మనిషి లేకపోయినంతలో లోకంలో న్యాయం జరగదా, మేధావులు మరి బయలుదేరరా? సృష్టి అంతా మనతోనే ఉందా?"

"ఉంది, ఉంది, ఉంది; ప్రతి చిన్న అణువు ఇలా ఎదురు తిరిగితే మరి సృష్టేలేదు; మనం ఎంత అల్పులమో అంత మహత్తరులము కూడాను. మనలోని, ప్రతి సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమయిన కణం కూడా మన మొత్తానికి మేలు కీళ్ళు నిర్ణయించడంలో భాగం పంచుకొన్నట్టుగానే మనం ధరించవలసిన పాత్రకూడా అంత ముఖ్యమయినదే — నీతో వాదించడం ఎందుకుగాని, ఎంత ముఖ్యమయిన శారీరక భాగమయినా దుష్టమయినప్పుడు సంస్కరణ సాధ్యం కానప్పుడు, శేషాంగశ్రేణి సౌఖ్యం నిమిత్తం ఖండించి తీరాలి. సంస్కరణకీ నిజమయిన నిగ్రహానికీ అతీతమూ అసాధ్యమూ అంటూఉండదు. ఆ ప్రయత్నమే ఉండాలిగాని, నాకు మరి రైలు టైము దగ్గర పడుతూన్నట్టుంది. ఎక్కువమాటలు వద్దు. నువ్వు చెప్పిన మాటలు విన్న మీదటకూడా నాకు నీమీద అసహ్యం కలగలేదు. నీలో కొన్ని లోటుపాట్లున్నాయంటే వాటిని అతిక్రమించడానికి నువ్వుచేసిన ప్రయత్నమూ తరవాత కలిగిన పశ్చాత్తాపమూ తగిన ప్రాయశ్చిత్తంకిందనే లెక్క. ఊహుఁ మరేం మాట్లాడకుండా విను. నీమాటలే నిజమయితే ఆ అమ్మాయి తెలివయినదీ, తన భవిష్యత్తునీ, నీ భవిష్యత్తునీ గుర్తించగలిగినదే అయిఉండాలి. అటువంటిమనిషిని ఒప్పించడం ఏమీ

కష్టంకాదు. నీకు మొగమాటంగా ఉంటే ఆభారం నాకు విడిచిపెట్టు. నీ చదువు పూర్తయి, నువ్వేదో ఒకపద్ధతిలో స్థిరపడేవరకూ ఆగమందాం.

"అది మరి కుదరదు. వాళ్ళ కుటుంబపరిస్థితులు, ఆమెకంటె చిన్నపిల్లకి ఏదో దగ్గరసంబంధంఉండడం, ఒకటికాదు రెండుకాదు, చాలా చాలా అడ్డంకులున్నాయి. ఇప్పుడిలా మేము లేచి రావడంకూడా వాళ్లకుటుంబదృష్ట్యా చాలా కష్టమేకాని, ఆమె కేవలం నాకోసం సర్వం విడిచి పెట్టింది. ఇప్పుడు మరి వెనక్కి తిరగడమన్నది లేదు. నువ్వు నా చదువుకోసమని, నీ అవసరాలనుకూడా కాదని కొంత నిలవచేసేవు; నెలనెలా నూరూ నూటయాభై ఎంత కావాలంటే అంత పంపిస్తున్నావు—నా కేమాత్రం కుతూహలం ఉన్నా, నీ తల తాకట్టు పెట్టి అయినా విదేశాలకు సయితం పంపించడానికి సంతోషంగా అంగీకరించగలవు. ఇప్పుడు కాకపోతే, మరి కొన్నాళ్ళు పోయిన తర్వాత నేను సుఖపడలేని ఏ తగులాటంలోనో పడి ఇబ్బందులు పడేకంటె నాకోసం తల్లిదండ్రులను కుటుంబ మర్యాదనూ తృణప్రాయంగా చూసిన ఒక అమాయకురాలితో కలిసి కష్ట సుఖాలు పంచుకోడంలో పొరపాటేముంది? మాది కేవలం కళ్లు కప్పే ఉద్రేకపు పొంగు అనుకోకు. ఇదివరకే కాదు, ఈ రెండు రోజుల ఏకాంతంలోనూ ఒకరికొకరం తాకనయినా లేదు తెలుసునా? ఆమె నాకోసం తనవాళ్ళను గురించిన ఆలోచన అయినా చెయ్యలేదు. నేనే నిన్ను అసంతృప్తిపరచలేక ఇలా వచ్చేను—ఇప్పుడు నేనడిగిన డబ్బు అంత ముఖ్యం కాదు; నువ్వు నామీద పెట్టుకొన్న ఆశలన్నీ భగ్నం చేసిన, నా అశక్తిని నువ్వు అర్థం చేసుకొని మనసారా క్షమించి ఆశీర్వదించి పంపిస్తే చాలును. అన్నయ్యా."

రామకృష్ణ ఈ మాటల ప్రాబల్యానికి లొంగిపోయే ననుకున్నాడు—కాని, అంతలోనే ఆఫీసు బంట్రోతు వచ్చి "జట్కా వచ్చింది బాబూ" అనడంతో మనసులోని ఉద్వేగపుపాలు తగ్గిపోయింది. బంట్రోతుతో, పరుపు చుట్ట, సంచీ జట్కాలో ఉంచమనడంతో మామూలు రామకృష్ణ అయిపోయేడు. పరిశుభ్రంగా కళ్లజోడు అద్దాలను మళ్లీ, తుడుస్తూ, ఏమాత్రమూ గాభరాలేని కంఠధ్వనితో

"ఇవాళ నువ్వు వచ్చావంటే ఒకమాదిరిగా సంతోషించాను. నీకోసమై నేను, నా తక్కిన బాధ్యతలనుండి తప్పించుకొన్నా ననిపించుకోడం ఇష్టంలేక పెళ్ళిచేసుకోందికి ఈనాటికి అంగీకరించాను. అందుకే, అంటే, ఆ అమ్మాయిని చూడడానికే, ఇప్పుడీ ప్రయాణం. ఈసంబంధం గురించి మాట ఇచ్చి ఉండకపోతే ఈనాటి నీలోని పతనాన్ని చూసి, ఆత్మహత్య చేసుకోందికికూడా వెనుదియ్యక పోయేవాణ్ణి. నా ఆత్మశాంతికోసం అయినా నువ్వు నే ననుకొన్న విధంగా ప్రవర్తించి ఉండువు. సరే, మరెందుకీ వృథామాటలు. ఈ రామకృష్ణమాట తిరిగే మనిషివాడు. వెళ్తాను; నా విధి నేను నిర్వహిస్తాను. అయితే నీ చదువుకేమీ అంతరాయం రాకుండా అన్ని ఏర్పాట్లూ చేసేను. ఇదుగో, ఒక్క అయిదు నిమిషాలు వ్యవధి ఇస్తున్నాడు. ఈలోగా ఆలోచించుకో — ఆమెగురించి కాదు, ముఖ్యంగా నీగురించి ఆలోచించుకో. నామాట వినే ఉద్దేశంలో ఉంటే నే నీ ప్రయాణం ఈ రాత్రికో రేపటికో వాయిదా వేసుకొంటాను. ఆ అమ్మాయినీ, వాళ్ళ వాళ్ళనీ సమాధానపరచే పూచీ నాది. ఇప్పుడు జరిగిన నష్టానికి వాళ్ళకి తగిన పరిహారమిద్దాము. చూడు, అదుగో అయిదునిమిషాల్లో అరగంట కొడుతుంది. కొట్టగానే నీ నిశ్చయం తెలియజెయ్యాలి. నామాట వింటానంటే తక్కిన బాధంతా నేనుపడతాను."

కొద్ది సెకెనులు నిశ్శబ్దంగా ఉండి గోపాల్, "అయిదు నిమిషాలు కాదు, అయిదుగంటలు ఆలోచించినా ఇంతే. తక్కిన విషయాల్లో కాకపోయినా మాట వెనక్కి తిరగక పోడం అనే విషయంలో నేను నీ తమ్ముణ్ణే. వెళ్తున్నాను. మరినన్ను పిలవకు. శలవు."

గోపాల్ లేచి వెళ్ళిపోయినా తాను అన్న అయిదు నిమిషాలు గడచేవరకూ లేవలేకపోయేడు రామకృష్ణ. గడియారం టంగుమని అరగంట కొట్టింది. లేవాలంటే కష్టమనిపించింది. కళ్లజోడు తీసి టేబిలుమీద పడేసి, ఈమారు కళ్లనే చేతి రుమాలుతో తుడుచుకోవలసి వచ్చింది. తుడుచుకొంటున్న కొద్దీ ఆ అవసరం మరీ ఎక్కువ కాసాగింది. బంట్రోతు వస్తే కనబడిపోతానేమోనని లేచి కిటికీ దగ్గరకు వెళ్ళి నిల్చున్నాడు, ఎన్నటికీ పూలు పూయని ముళ్లగులాబీ మొక్కవంక చూస్తూను.

అతను అటునించి తిరిగి చూసేసరికి ఇందాకా గోపాల్ కూర్చొనిఉన్న కుర్చీలోనే, ఆకుపచ్చని చీర కట్టుకొనిఉన్న, ఒక అందమైన సుమారు పద్దెనిమిదేళ్ల అమ్మాయి ఉంది. ఆమె లేచి నిలబడి నమస్కరిస్తూ, "నేనెవరో మీకు తెలుసును. అందుచేత నన్ను నేను పరిచయం చేసుకోనక్కరలేదు. నేను వచ్చేసరికి మీ రిద్దరూ మాట్లాడుతున్నారు. అదీ

నాకు ముఖ్యంగా సంబంధించిన విషయం. అయితే నేను ఎదురుగా రాకుండా పక్కనుండి వినడం తప్పే అని తెలియకపోలేదుగాని, మరింకేం చెయ్యాలో తోచలేదు. మీరు ఆయనకిచ్చిన అయిదు నిమిషాల కాలం నాకూ ఇచ్చినట్టే అనుకొన్నాను. ఆ అయిదు నిమిషాలలోనూ గప్‌చిప్‌గా తిరిగి హొటలుకి వెళ్ళిపోడంగాని, తిన్నగా రయిలుస్టేషనుకి పోవడంగాని చెయ్యాలనుకొన్నాను. కాని, అయిదు నిమిషాలలోపునే ఆయన లేచి వెళ్ళిపోయేరు. నేను ఆయనతో కలిసి వెళ్లలేదు, రైల్వేస్టేషనుకి వెళ్లడానికి నిశ్చయం ఏర్పడలేదు — ఏమీ అనుకోకుండా ఇలా లోపల ప్రవేశించాను. అయితే నేనిలా రావడంలో మీకూ కొంత సదుపాయం లేకపోలేదు."

రామకృష్ణ మాట్లాడకుండా టేబిలుమీది కళ్ళజోడు తీసిపెట్టుకొని చేతివాచీవంక చూసేడు.

"మీకు నాయెడల ఎంత అసహ్యమూ కోపమూ కలగవలసిఉందో నాకు తెలుసును. మీ మొగంలో అవి కనబడకుండా దాచుకోనే ప్రయత్నం చెయ్యకపోయినందుకు నాకు నిజంగానే సంతోషంగా ఉంది. —నాకు అవతల తొందర రైలుప్రయాణం ఉంది. ముక్కూ మొగం ఎరగని నీగోడ వేమిటనేకదూ— అనుకొంటున్నారు."

అప్రయత్నంగా రామకృష్ణ "ఇంతటి అసాధ్యురాలివి గనకనే మావాడంతగా దిగజారిపోయాడు" అని, అన్నవెంటనే, తనమీద తనకి ఎంతో కోపం వచ్చింది, తిన్నగా పోయి జట్కాలో కూర్చోక ఈమనిషితో ఎందుకు మాట్లాడానా? అని.

ఆమెకి అతని మొగంలోని మాటలు చదువుకోడంలో ఏమీ శ్రమ లేకపోయింది. నిబ్బరమయిన గొంతుతో అంది — "కూర్చోండి. నేను మిమ్మల్ని కోరేదికూడా అయిదునిమిషాలకంటె ఎక్కువలేదు. మీరిందాకా మీ తమ్ముడుగారితో మాట్లాడ్డంలో కొన్ని కొన్ని పరిస్థితుల్లో ఇప్పటి ప్రయాణం అవసరమయితే రాత్రికి, రేపటికి వాయిదా వేసుకోందికి అభ్యంతరం లేవన్నారు కదూ. ఇప్పుడు అంతకంటె చాలా ఎక్కువ అవసరం ఉందనే నా నమ్మకం. ఇంకా మీరు నన్నడిగి, నా సలహా వినే మాటయితే, ఉఁహుఁ నామీద కళ్లెర్రజేసి లాభం లేదు, అసలు వెళ్లడం పెళ్ళి చూపులకని వెళ్తున్నారారు. ఇలా కళ్లెర్రజేసి హడలగొడితే ఏ పెళ్ళికూతురుమాత్రం, మీహృదయంలోని మంచినీ నిండుదనాన్నీ గ్రహించుకోగలదు? మీకిష్టంలేకపోయినా నా సలహా యిస్తున్నాను. మీరీ ప్రయాణం అసలే మానుకోడం ఎంతయినా సమంజసంగా ఉంటుంది."

రామకృష్ణ ఆమె కూర్చోండి అనగానే తనకి తెలియకుండానే కూర్చున్నాడు. మళ్ళీ ఇందాకటిలాగే ఆలోచన తెమలకముందే మాట బైటికివచ్చింది- "తప్పంతా మా తమ్ముడిలో లేదు. ఇంతటి ప్రగల్భ ధోరణి గనకనే వాడంతలా లొంగిపోయాడు"—

"ఇంత అనుభవం ఉన్న మీరు ఇంత తొందరగా ఎదుటి మనుష్యుల స్వభావాలనుగూర్చి నిశ్చయాలు చేసుకొంటే ఎలాగ? సరే, అసలు సంగతికి వద్దాము. మీ ప్రయాణం మానుకోవాలనడం మరొక దురుద్దేశంతో కాదు. మీరు ఏ ఉద్దేశంతో అయితే ప్రయాణం చెయ్యబోతున్నారో ఆ ఉద్దేశం ఇక్కడనే నెరవేరిపోతున్నాది కదా అని. ఇంతకాలం కలగని అభిప్రాయం మీకు కలగడంతోనే, మహమ్మదు దగ్గరకి మక్కా వచ్చిందన్నట్లు, మీరు వెదుకబోయిన తీగ మీ కాళ్ళని చుట్టుకోవాలని కాకపోయినా, కాళ్ళమీద పడే ప్రయత్నంతో వచ్చింది. నేనేమీ మిమ్మల్ని మోసం చెయ్యడం లేదు. మీరు రైలుప్రయాణపు శ్రమ ననుభవించినా అక్కడ మీరు చూడవలసిన పెళ్ళికూతురు ఉండడానికి వీల్లేదు ఎంచేతంటే ఆమె ఇక్కడేనే మీ కళ్ల ఎదురుగా ఉంది గనక.

"ఆఁ ఏమిటేమిటే?" అంటూ ఒక్కక్షణం కళ్లు పెద్దవి చేసిచూసి, మోచేతులలో తలపెట్టుకొని, కళ్లు అరచేతులతో బలంగా మూసుకొన్నాడు రామకృష్ణ.

కొద్దిసెకన్లు ఊరకొని ఆమె నెమ్మదిగా చెప్పుకొని పోసాగింది. "నాకు మొదట మీరని తెలియలేదు. మీ తమ్ముడుగారికి ఇప్పటికీ నాకు వచ్చిన పెళ్ళి సంబంధం మీదేనని తెలియదు. అసలతనికి ఆ ఊసెత్తితేనే తలనొప్పి. అయితే, ఇద్దరం తీరా ఇల్లువిడిచినతర్వాత నాకు బోధపడింది మీరిద్దరూ సోదరులని. అయితే, ఆయన మీతో చెప్పి, ఒప్పించి, మీ ఆశీర్వాదం పొందుతానంటే వద్దనలేకపోయాను; పైగా నాకూ అదే అవసరంతోచింది. అంటే మీరు క్షమించి, ఆశీర్వదించగలిగితే, తరవాత అక్కడికి వెళ్ళి చెందే ఆశాభంగపు బాధ తగ్గుతుందనుకొన్నాను. అంతా నాదే పొరపాటు. ఇక్కడ దిగనివ్వకుండా తీసుకొని పోవలసింది. మీకు ఈనాడు హఠాత్తుగా కలిగిన ఆశాభంగము ఆవేదనా కొంత తగ్గును. ఏమో, అందువల్ల, మీ అనుమతిలేకుండా వచ్చినందుకు

గోపాల్ శాశ్వతంగా మీనుండి విడిపోయి, ఎన్నటికీ తీరని దుఃఖంతో క్రుంగిపోవు నేమో?"

"చేసేవి దరిద్రపు వెధవపనులున్నూ, మళ్ళీ మధ్యలో నాటకాల్లోని పాత్రల్లాగ ఆశయాలగురించి, ఆదర్శాలగురించి కబుర్లున్నూ"—చేతనయినంత కాఠిన్యాన్ని గొంతులోకి తెచ్చుకొని అన్నాడు.

"నాటకాల్లో తప్ప, యథార్థ జీవితంలో ఆశయాలూ ఆదర్శాలూ ఉండడానికి వీల్లేదంటారు కదూ? ఇందాకా మీరు మీ తమ్ముడు గోపాల్‌తో అన్న మాటలను ఉన్నవి ఉన్నట్టుగానే రాస్తే, యథార్థమని నమ్మడానికి చాలామందికి కష్టంగా ఉంటుంది. మీరు పెద్దలు మీకు తెలియని దేముంది? ఇక మీరు, వెధవపనులన్నారే..."

"వెధవపనులా, ఇంకా ఇంకా..."

తరవాత మాటకోసం కొంతసేపు తడుముకొని, ఆ వాక్యం అసంపూర్తిగా విడిచిపెట్టేసేడు. తరువాత అంతకంటె సాధువయిన కంఠస్వనంతో, "ఇలా యథార్థ వాదిత్వం ప్రదర్శించి ఒకళ్ళను కాల్చుకొని తినే కంటె, వాడికి నెలకి ఎంత కావాలంటే అంత పంపిస్తున్నాను కదా, రహస్యంగా సంసారయాత్ర సాగించిలేకపోయేరు?

"నేనయితే మీ దృష్టిలో ప్రపంచంలో ఉండడానికి వీలున్న దుర్గుణాలన్నీ ముద్దగా చేసినమనిషిని కావచ్చును, గాని, మీ తమ్ముడికి అటువంటి ఆలోచన అయినా కలగడానికి సావకాశం లేదని మీకు మాత్రం తెలియదా? ఏమో, నాకు చూడగా చూడగా మీకు మీ తమ్ముడిమీద ఉన్న అభిమానం, నిజంగా ఆయనమీద కంటె, ఆయనలో మీరు కావాలనుకొన్న కొన్ని లక్షణాలమీదనే ననిపిస్తుంది. ఇటువంటి స్వార్థాన్ని, పైకి ఎంతగొప్పదిగా కనిపించినా, భరించడం మాత్రం చాలా కష్టం. సరిగా నన్ను గురించిన మావాళ్ళ ఆలోచనలూ ఇటువంటివే. నిన్న మొన్నటివరకు నన్ను బాగా చదివించి, నాచేత ఉద్యోగం చేయించి, కుటుంబ నిర్వహణకు తక్కిన పిల్లల అభివృద్ధికి వినియోగించు కోవాలనుకొన్నారు. కాని, ఇంతలో ఇప్పుడు చెయ్యకపోతే మా చెల్లెలికి మేనరికం సంబంధ తప్పిపోయే ప్రమాదం కనిపించింది; వేళకి మీ సంబంధం ఒకటి వచ్చిపడింది. ఒక్కమారుగా పథకం మారిపోయింది. ఇద్దరు ఆడపిల్లలు పెళ్ళిళ్ళయి, వెళ్ళిపోవడం కంటె కావలసిందే ముందనుకొన్నారు. ఇన్నాళ్ళూ ఆ పద్ధతి గొప్పది; ఇప్పుడిది గొప్పది. ఎంతసేపూ వాళ్ళలోని ఆశలూ సంఘంలో బడాయిగా చెప్పుకొనే అవకాశమూ, ఇంతే తప్ప నా గురించిన ఆలోచనే లేదు—ఈ చిక్కులన్నీ చాలనట్టు మీరు గోపాల్‌కి దైవతుల్యులయిన అన్నగారుకూడా కావడం తటస్థించింది. అయితే ఈ చిక్కు సంగతి గోపాల్‌కి ఇంతవరకూ తెలియదు," ఇకముందు తెలియవలసిన అవసరం కూడా లేదు.

రామకృష్ణ కుర్చీలోంచి లేచి, అత్యంతమైన వేగంతో గదిలో ఆచివరనుండి ఈ చివరవరకూ పచారు చెయ్యసాగాడు. అతని మొగం అంతా చెమటముత్యాలతో నిండిపోయింది.

ఆమె గది అంతా కలయజూచి, తువ్వాలు తీసి, అతని చేతికి అందించి, "మొగం తుడుచుకోండి, అలిసిపోతారు, కుర్చీలో కూర్చోండి" అంది. అతనికి ఆమెను కాదనే శక్తిలేకపోయింది.

ఆమె మళ్ళీ అందుకొంది. "ఏమిటండీ, మీరింత పెద్దవారు, అంటే వయసులో నని కాదు, జ్ఞానంలో, అనుభవంలో, ప్రతిభలో, పట్టుదలలో. కేవలం స్వయంకృషివలన ఎంతో కిందుగా మొదలుపెట్టి ఇంతమీదికి వచ్చేరు. ఇటువంటి మీరు ఒకానొక చిన్న ఆశాభంగానికి ఇంతలా క్రుంగిపోతే...

"చిన్న ఆశాభంగ మేమిటి నా అస్తిత్వం మీదనే నాకు అనుమానం కలుగుతూ ఉంటే... అయితే ఒక మనిషిమీద ఇంకొక మనిషి అతీతంగా ఆశపెట్టుకోడానికి ఏమి హక్కుంది? హక్కు లేని దానిమీద ఆశలు పెట్టుకొంటే ఎప్పటికయినా ఇంతే...."

"ఉఁహుఁ. కాదుగాని మీరు ఇందాకా మీ తమ్ముడితో మాట్లాడ్డంలో నాతో వాదించి ఒప్పించి వెనక్కి పంపించే పూచీమీది అన్నారు కదా? ఆ ప్రయత్నం చెయ్యరేం? అంతే కాదు, ఇంకా మరొక పద్ధతికూడా ఉందికదూ, నన్ను నయానో భయానో మీవంక తిప్పుకొని, పెళ్ళి చెసుకొందికయినా ప్రయత్నించరేం. రెండు పక్షులూ ఒకేదెబ్బతో పడతాయికదా? అయితే నన్ను చూసేక నాతో మాట్లాడేక, పెళ్ళిచేసుకోవాలనే ఉద్దేశం అంతరించిపోయి ఉండవచ్చు. నేనంత భయంకరంగా ఉన్నానేమో?"

"అదంతా నాకు తెలియదుగాని, మాతమ్ముడికి ఇదివరకులాగ నన్ను మభ్యపెట్టాలని కాక, యథార్థం చెప్పాలనే ధైర్యం ఎందుకు వచ్చిందో, నీకోసం ప్రపంచంలోని తక్కిన అనుభవాలన్నిటినీ విడిచి

పెట్టడం ఎలా త్యాగం కాదనిపించిందో అర్థం అవుతూంది. నిన్ను చేసుకోదలచి హతాశుడయినవాడు మాత్రం మరొకరిని చేసుకోలేదు. ఇంతగా ప్రేమించిన నేనే మా తమ్ముడిఅదృష్టానికి అసూయపడకుండా ఉండలేనేమో ననిపిస్తుంది"

లీల "అమ్మయ్య!" అని బ్రహ్మాండమయిన తృప్తితో నిట్టూర్చింది. ఆమెకళ్లనుండి మొదలయిన రెండు నీటిధారలు అద్దంమీద ప్రవహించినంత మృదువుగా క్రిందికి జారసాగాయి.

రామకృష్ణకి తన కళ్ళలోకూడా నీళ్ళు తిరుగుతున్నాయని తెలియనేలేదు. అతను ఎందుకో తనకే తెలియకుండా చెప్పకు పోసాగాడు: "ఒకే తల్లిపిల్లలమయినా మాయిద్దరి నడుమఉన్న వయస్సులోని భేదంవల్లనో మరేమో, మా తమ్ముడిలో నాలో ఉన్నంత స్వార్థపరత్వమూ, ఆత్మనిగ్రహ మనే పేరుతోడి ఆత్మవంచన, మరింక చాలా చాలా పెద్దపేరులు పెట్టుకొన్న ధనదాహమూ ఇవన్నీ వాడిలో ఎంత ప్రయత్నించినా కలగలేదు. ఇకముందు నీ సాహచర్య ప్రాబల్యంవలన కలగవుకూడా! అయ్యో వెర్రిపిల్లా, ఎందు కేడుస్తావు నవ్వి గంతులేయవలసిన సందర్భంలో"—అంటూ అతిసహజంగా వెళ్లి తువ్వాలు కొనలతో ఆమె కన్నీటి చారలను తుడుస్తూ "అబ్బ! ఎంతకొంచెంలో మా తమ్ముణ్ణి పోగొట్టుకొని ఉండేవాణ్ణి; ఎంత కొంచెంలో వికసించి పరిమళించవలసిన రెండు జీవితాలను నాశనంచేసి ఉండేవాణ్ణి!

"నిజంగా నాకు నవ్వాలనీ, చిన్నపిల్లలాగు గంతాలనే ఉంది—కాని, ఎందు కిలా ఏడుపు వస్తుందో తెలియకుండా ఉంది. అబ్బ, ఇప్పటికెన్నడూ మా అమ్మని నాన్ననీ కూడా ఈక్షణంలో మిమ్మల్ని ప్రేమించినంతగా ప్రేమించిన సందర్భం లేదు. ఇదివరకు గోపాల్ మిమ్మల్ని మానవాతీతులన్నంతగా చెప్తూవుంటే, లోలోపల కొంత ఈర్ష్య కలిగేది. అబ్బ, నేనే తట్టుకోలేకపోతున్నానుకదా, ఈ ఆనందానికి గోపాల్ ఏమవుతాడో......వెధవ హోటలు—మైలున్నర దూరం ఉంది. ఇటువంటి సుఖసమయాల్లోనయినా మనుష్యులకి రెక్కలు లేకపోతే మరెందుకు?"

"నిజమే, నిజమేగాని గుమ్మంలో జట్కా ఉంది. ఉఁహూఁ అంతకంటె ఈ సందుచివర టాక్సీ ఒకటి ఉంటుంది. అది తెప్పించుకొందాం. నేనూ వచ్చి, అక్కడ కారులో కూర్చుంటాను. ముగ్గురం కలిసి ఇంటికి వచ్చేద్దాము. అబ్బే, ఇలా లేచిపోతే లాభంలేదు. కారు వచ్చేలోపుని కాస్తమొగం కడుక్కొని కాఫీ పుచ్చుకోవాలి. ఇది, మరి ఏమాత్రమూ కాదనడానికి వీల్లేదు. ఇందాకా నేను తెలిసి మా వాడికీ, తెలియకుండా నీకు అయిదునిమిషాలు వ్యవధి ఇచ్చేను. ఇప్పుడు నాకు నువ్వు ఆమాత్రం వ్యవధి ఇవ్వాలి. ఈలోగా ఏడుపును కడిగేసుకొంటే, అద్దుకోనక్కర లేకుండానే నవ్వు దానంతటదే వచ్చేస్తుంది."

లీలకే కాదు, రామకృష్ణకికూడా కారు అతి నెమ్మదిగా పోతున్నట్టే అనిపించింది. హోటలుదగ్గర ఆగగానే, లీల, "మరి దిగక్కర్లేదు. అదుగో, ఆ చివరనున్న ఏడవనంబరు గదే, తాళంవేసి ఉంది. నాకేమో భయంగా ఉంది, తొందరగా రైలు స్టేషనుకి నడిపించండి"—అంది.

ఒక రయిలు అప్పుడే దూరపు సిగ్నలు దాటి వంకర తిరిగి అంతర్థాన మయిపోయింది. ఇంకొక రయిలు రెండవనైపు అయిదునిమిషాల క్రితమే వెళ్ళిపోయింది. రామకృష్ణ పెద్ద ఆశలేకుండానే దిగివెళ్ళి స్టేషనంతా తిరిగివచ్చేడు. వస్తూనే, "వాడు మరొక దారిని మా యింటికి వెళ్లేడేమో? లేక హోటలుకి వెళ్లేసరికి నువ్వు కనబడక నిన్ను వెతకడానికి ఎక్కడెక్కడ తిరుగుతున్నాడో? లేక ఈసరికి హోటలుకి వచ్చి ఉంటాడేమో? రయిలులో ఎక్కడికీ వెళ్ళిఉండడనే నానమ్మకం. ఎందుకు ఎలా వెళ్తాడు? ఎలా వెళ్తాడు నువ్వు లేకుండా—"లీల ఏమీ మాట్లాడలేదు—వట్టి శిలాప్రతిమలా కూర్చుంది. ఆమెకళ్లలో ఏమీ కదలిక లేదు, ఎదుటి వస్తువుల ప్రతిబింబాలనయినా సరిగా గ్రహించలేకపోతున్నాయి. ఏదో మాట్లాడుతున్నాడే గాని రామకృష్ణకీ అనుమానంగానే ఉంది.

మేనేజరుదగ్గర తాళం తీసుకొని, ఆమెను చెయ్యిపట్టుకొని, మెట్లెక్కించి తీసుకొని వెళ్లేడు. తలుపు తియ్యగానే టేబిలుమీద దృష్టికి బాగా కనబడేలాగ పెట్టబడి ఉన్నాయి రెండు ఉత్తరాలు. రామకృష్ణకి అక్కడ తనకని ఉద్దేశించబడిన ఉత్తరం కనిపించడంలో వింత ఏమీ తోచలేదు. తన ఉత్తరంలో మూడేపంక్తులున్నాయి. రెండవ ఉత్తరం కూడా అట్టే పెద్దదిగా లేదు. ఆమె అది చదవకుండానే "నాకు తెలుసును, నిజంగా ఇందాకటి ఆనందంలో గుండె ఆగిపోతుందనిపించింది. గోపాల్ ఉన్నా భరించలేకపోయి ఉందును. పోనీ, ఇదే మంచిది, నన్ను పట్టిన దౌర్భాగ్యం మరిక అతన్ని బాధించనక్కరలేదు — ఇక మావాళ్ళు కుటుంబ

శ్రేయస్సు, మర్యాద పేరు చెప్పి ఏం చేసుకోన్నా నా అభ్యంతరం ఎంతమాత్రం ఉండదు"—

"ఏమిటమ్మా వెర్రిపిల్లవి, ఇప్పుడింత క్రుంగిపోవలసిన అవసరం ఏమీ లేదే. వాడు ఆశాభంగంవలన, కాస్త వైరాగ్యధోరణిలో పడినా ఆత్మహత్య చేసుకోనే ఉద్దేశంమాత్రం లేదని స్పష్టంగా రాశాడు. ఈ రాత్రి రైళ్ళలో నేనూ మా స్నేహితు లిద్దరుముగ్గురూ బయలుదేరి, నలువంకలా గాలిస్తాము. పత్రికలలో ప్రకటిస్తాము మహా అయితే వారం పదిరోజు లవుతుంది. వాణ్ణి, తీసుకొనివచ్చి పువ్వులలో పెట్టి అందజేయడానికి నాది హామీ.

రోజులు వారాలు నెలలు సంవత్సరాలు సడిలిపోయాయి. రామకృష్ణ ఆర్థిక సహాయంతో లీల బి. యస్ సి పూర్తిచేసింది; డాక్టరీ చదివింది; ప్రాక్టీసు పెట్టింది—ప్రాక్టీసు పెట్టిన కొత్తలోనే ఒక మోసపోయిన కన్నెతల్లి, కవలపిల్లలను కని లీల చేతిలో వాళ్ళను పెట్టిపోయింది.

కవలలకు వేణుగోపాల్, రామగోపాల్ అని పేర్లు పెట్టింది. రాముని తానుంచుకొని, వేణుని రామకృష్ణ కిచ్చింది. అంతవరకూ ఏడాదికి అథమం ఒక నెల అయినా తమ్ముణ్ణి వెదకడంలో గడుపుతూ వచ్చిన రామకృష్ణకి కొంత ఊరట లభించింది; క్రమంగా పసిపిల్లవాడితోపాటు తాను పసిపిల్లవాడయిపోసాగాడు.

ఎప్పుడయినా లీల అతణ్ని చూడడానికి వచ్చి నప్పుడు అంటూ ఉండేది. "చూడండి మా రాముని, ఎంత ముచ్చటంగా ఉంటాడో! మీ యింట్లో మీ వేణు యజమానో మీరు యజమానో కూడా తెలియదు—అంతేకాదు, మీరు వాడికి అనారోగ్యం కలిగే పరిస్థితుల్లో కూడా వాడిని అదుపు ఆజ్ఞల్లో ఉంచలేక పోతున్నారు చూడండి" అని.

రామకృష్ణ: నిజమే నిజమే నేనూ అలాగే అనుకొంటాను గానీ, నిజంగానే వాణ్ణి అదుపులో పెట్టాలనే కోరిక బలంగా లేదు; అప్పుడప్పుడు కలిగిన అంతటి మనసు నిబ్బరం లేదు—అయిదు నిమిషాలు వాడి మొగం కనబడకపోయే సరికల్లా ఏమీ తోచదు. వాడు పెద్దయేకమాటకేం, ఇప్పటినుండి నన్ను ద్వేషించకుండా ఉంటే చాలునన్న నా స్వార్థానికి లొంగిపోతున్నాను. ఒక్క కఠినమయిన మాట, ఒక్క అయిదునిమిషాలకాలము ఎంత దారుణమయినదో ఇంతగా అనుభవిస్తున్నాను—ఇంకా మరి అదుపు ఆజ్ఞల తాపత్రయం దేనికి. నాకు మీ రాము మీద నువ్వు ఉపయోగించే అధికారమూ క్రమశిక్షణా చూస్తే భయంగా ఉంది. వాణ్ణికూడా ఇక్కడే ఉంచి, నువ్వు వెళ్ళి హాయిగా పెళ్ళి చేసుకొని...

"మాస్టారు! ఇదివరకే చెప్పాను, మీరు మళ్ళీ మళ్ళీ ఆ మాటంటూ ఉంటే, మీకు కనబడడమే మానేస్తానని — నా కష్టంకంటె తక్కువ కష్టంలో ఉండి మీరు నన్ను ఓదార్చినా అర్థం ఉండును గాని... రామూ అలా స్తబ్ధులా కూర్చొని పెద్దవాళ్ళ మాటలు వినకపోతే, తోటలోకి వెళ్ళి వేణుతో ఆడుకోకూడదూ? చెట్లూ చేమలూ ఎక్కి మాత్రం కాళ్ళు చేతులూ విరుచుకోకండి..."